

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ
імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА

Питання боротьби зі злочинністю

Issues of Crime Prevention

Збірник наукових праць

Виходить 2 рази на рік

Видається з грудня 1997 року

Випуск 49

Харків
«Право»
2025

*Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
(постанова № 3/5 від 30 червня 2025)*

Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В. С. Батиргарєєва (голов. ред.) та ін. –
Харків : Право, 2025. – Вип. 49. – 250 с.

Засновники:

Національна академія правових наук України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Редакційна колегія:

В. С. Батиргарєєва (*головний редактор*), Лапкін А. В. (*заст. головного редактора*), П.-А. Альбрехт
(Німеччина), Є. Ю. Бараш, Т. Бірмонтієне (Литва), В. І. Борисов, К. Віак (Польща), Т. Б. Вільчик,
М. Галашка (Польща), Н. В. Глинська, І. В. Гловюк, В. В. Голіна,
В. А. Журавель, С. Кайа (Латвія), В. Мамадов (Азербайджан), В. І. Маринів,
В. В. Пивоваров

*Recommended for publication by the Academic Council of the Academician Stashis Scientific
Research Institute for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine
(Resolution No 3/5 of June 30, 2025)*

Issues of Crime Prevention : col. of sci. papers / editor. board: V. S. Batyrgareieva (ed. in chief) etc. –
Kharkiv : Pravo, 2025. – Issue 49. – 250 p.

Founders:

National Academy of Law Sciences of Ukraine
Yaroslav Mudriy National Law University
Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine

Editor board:

A. V. Lapkin (deputy editor in chief), P.-A. Albrecht (Germany), Ye. Yu. Barash,
T. Birmontiene (Lithuania), V. S. Borysov, K. Wiak (Poland), T. B. Vilchuk, M. Galazka (Poland), N. V. Glynska,
I. V. Hloviuk, V. V. Golina, V. A. Zhuravel, S. Kaija (Latvia), V. Mamadov (Azerbaijan),
V. I. Maryniv, V. V. Pyvovarov

Address of the editorial team: Academician Stashis Scientific
Research Institute for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine 49, Hrigory Skovorody St., Kharkiv, 61002, Ukraine
Tel.: +38 (057) 706-02-91; +38 (057) 700-65-81
E-mail: officemanager@apnu.rol.net.ua
Website: <https://ivpz.kh.ua>

ЗМІСТ

<i>Від головного редактора</i>	<i>8</i>
--------------------------------------	----------

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Батиргарєєва В. С.	
Особливості запобігання злочинності у сучасному транзитивному суспільстві України	12
Голіна В. В.	
Деякі питання запобігання криміногенним викликам у трансвоєнному соціумі України (теоретико-прогностичний аспект). Частина 1.	26
Калініна А. В.	
Криміногенні ризики як специфічний компонент практики здійснення перехідного правосуддя в Україні : теоретичний аналіз	37
Новіков О. В.	
Проблеми використання деяких методів прогнозування злочинності для передбачення криміногенної ситуації в Україні у повоєнний період.	43
Шепітько М. В.	
Кримінальна політика у сфері забезпечення національної безпеки і оборони крізь призму європейської та євроатлантичної інтеграції	56
Пивоваров В. В.	
Концептуальний підхід у кримінально-виконавчій діяльності: етап аналітики і теоретичних компаративістських узагальнень.	62
Романов М. В.	
Реформування пенітенціарної системи не безнадійне. Надихаючий приклад Бельгії.....	71
Кернякевич-Танасійчук Ю. В.	
Реалізація принципу гуманізму в кримінально-виконавчій діяльності	78
Глинська Н. В.	
Пріоритезація у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, ключові аспекти та виміри.....	86
Клепка Д. І.	
Основні зрізи пріоритезації кримінального провадження: загальна характеристика.....	101
Авдєєва Г. К.	
Технологізація криміналістики і судової експертизи : сутність і роль у судочинстві.	108
Борисов В. І.	
Державна зрада: до визначення злочину та змісту протиправного діяння «перехід на бік ворога».	120
Гуторова Н. О., Гнедик Є. С.	
Кримінальна відповідальність за порушення порядку клінічних випробувань лікарських засобів в Україні: аналіз законодавства.....	132
Нетеса Н. В.	
Проблеми кваліфікації надання допомоги ворогу у воєнній сфері в умовах конкуренції кримінально-правових норм: доктринальні, законодавчі та правозастосовні аспекти.	140
Новікова К. А.	
Проблеми кримінальної відповідальності за «політичну» колабораційну діяльність та шляхи їх законодавчого розв'язання	150
Куковинець Д. О.	
«Державний діяч» як потерпілий за ст. 112 КК України: до проблеми визначення	161
Пащенко О. О.	
Безпосередні об'єкти злочину, передбаченого ст. 114 ¹ КК України.....	170
Гончарук В. Л.	
Правові механізми боротьби з кіберзлочинністю: світова практика та український контекст.	178
Ворожбіт-Горбатюк В. В.	
Кінотерапія – європейський вектор виправлення, ресоціалізації і підготовки до звільнення засуджених.....	185

Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0002-9165-2818

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Кримінально-виконавча політика України є однією зі складових (елементів), а також завершальною ланкою та кінцевим етапом у системі такого складного політико-правового явища, як політика у сфері боротьби зі злочинністю України, що визначає принципи, стратегію, завдання та напрями правотворчої та правозастосовної діяльності держави у сфері виконання призначених судами покарань особам, які визнані винними у вчиненні кримінальних правопорушень.

Серед принципів кримінально-виконавчої політики, які, власне, визначають зміст кримінально-виконавчої діяльності держави, важливе місце посідає загальноправовий принцип гуманізму, який буквально відтворює конституційне положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України)¹.

Принцип гуманізму також конкретизований у ст. 28 Конституції України, де зазначено, що «кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню»².

У ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) цей конституційний принцип закріплений шляхом його конкретизації,

а саме: «кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими»³.

Т. В. Рудник зазначає, що «зміст принципу гуманізму в кримінально-виконавчому праві тісно пов'язаний з положеннями Конституції України та міжнародно-правових актів із прав людини та поводження з в'язнями і включає такі елементи: заборону катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; повагу й охорону прав, свобод та законних інтересів засуджених; ставлення працівників установ виконання покарань до засуджених з повагою до їх гідності; належні умови тримання засуджених; соціальну і правову захищеність засуджених; особисту безпеку засуджених; відповідальність за катування, інше жорстоке поводження із засудженими»⁴.

Як показали результати проведеного нами анкетування, належними умови відбування покарань вважає лише 31,1% опитаних засуджених, інші 51,9% стверджують, що умови є не зовсім

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 25.04.2025).

² Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 25.04.2025).

³ Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

⁴ Рудник Т. В. 'Реалізація принципу гуманізму при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі' (автореф. дис. канд. юрид. наук, Київ, 2010) 9

належними; 17,0% вважають умови не належними та такими, що потребують суттєвого покращення. Це свідчить про необхідність подальшої гуманізації кримінально-виконавчої політики України¹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання дотримання принципу гуманізму у процесі виконання покарань, проблеми забезпечення гуманності у поводженні із засудженими, окремі аспекти гуманізації кримінально-виконавчої системи у своїх працях досліджували такі науковці, як: В. С. Батиргарєєва, С. О. Виноградова, О. В. Гальцова, Т. А. Денисова, Д. О. Пилипенко, М. В. Романов, Т. В. Рудник, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець тощо.

Базисом для подальшого розроблення заявленої проблеми гуманізації стали системні наукові результати розробки фундаментальної тематики, викладені у колективних публікаціях і монографіях фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України².

Водночас потребують окремої наукової уваги питання аналізу ролі і змісту принципу гуманізму в формуванні сучасної євроорієнтованої концепції кримінально-виконавчої діяльності, визначенні шляхів її реалізації (зокрема, шляхом забезпечення належних умов тримання засуджених) та впливу на очікувані суспільні результати.

Мета статті: на виконання завдань 2025 року у фундаментальній темі «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (реєстраційний номер в УкрІНТЕІ 0124U005234), розкрити сутність і шляхи реалізації гуманного ставлення до засуджених у контексті євроорієнтованого концептуального підходу до цілей і мети кримінально-виконавчої діяльності в Україні, в тому числі на основі аналізу поточних досягнень і викликів на етапі опрацювання аналітики і теоретичних компара-

тивістських узагальнень різних аспектів кримінально-виконавчої діяльності. Основним методологічним інструментарієм розробки виступають системний, порівняльно-правовий, формально-логічний, гносеологічний, аксіологічний методи, логічно поєднані концептуальним підходом.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається у кримінально-виконавчому законодавстві, умови відбування покарань, які пов'язані з ізоляцією від суспільства, повинні наближатися до умов життя на волі. Так, відповідно до ч. 2 ст. 102 КВК України «Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності»³. Така позиція, закріплена на законодавчому рівні, без сумніву, сприяє успішній ресоціалізації засуджених осіб.

Отже, гуманізація кримінально-виконавчої політики як процес її розгортання у бік людських цінностей, уваги до людини, поваги до її гідності та прав, вочевидь, повинна реалізовуватися як на рівні її формування, відображаючись у нормах кримінально-виконавчого законодавства з урахуванням положень міжнародного права, так й на рівні її реалізації. Передумовою подальшої гуманізації кримінально-виконавчої політики є, зокрема, й ширша практика призначення покарань, які не пов'язані з ізоляцією, а також призначення ізоляційних покарань на нетривалі строки.

Гуманізація кримінально-виконавчої політики України на рівні її реалізації може відображатися: в умовах відбування покарань, засобах виправлення та ресоціалізації засуджених: режимі, соціально-виховній роботі тощо. Як підкреслює С. О. Виноградова, часто у літературі гуманізацію буквально ототожнюють із «людинолюбством» засуджених»⁴, що є помилковим, адже гуманізація – це нормалізація життєдіяльності засуджених, забезпечення належних умов відбування покарань. Тому створення належних умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, є однією з основних цілей Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, яка передбачає «створення гуманного середовища, забезпечення

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України : монографія (Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019) 81, 82.

² Пивоваров В. В., Ворожбіт-Горбатюк В. В. та ін. «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні» – комплементарність процесу і результатів дослідження фундаментальної теми. Питання боротьби зі злочинністю: (Право, 2024). Т. 1. Вип. 48. 33–47. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-48-33 ; Пивоваров В (ред) Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні: виклики, завдання, рішення в умовах воєнного стану: монографія. (Право, 2024). 331. <https://doi.org/10.31359/9786178602321>

³ Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

⁴ Виноградова С. О. 'Гуманізація системи виконання покарань в умовах євроінтеграційних процесів' (дис канд юрид наук, Дніпро, 2019) 79

безпеки тримання, прав засуджених та осіб, взятих під варту, приведення матеріально-технічного забезпечення установ виконання покарань та слідчих ізоляторів і умов тримання у відповідність з вимогами національного законодавства та міжнародно-правових актів»¹. Попри окремі недоліки цього нормативного документа, які виражаються насамперед у відсутності концептуального бачення показників результативності кримінально-виконавчої діяльності як такої, вважаємо за необхідне наголосити й на виключно позитивних моментах.

Так, до ключових завдань у контексті реалізації цієї стратегічної цілі Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року справедливо відносить:

«приведення у відповідність з міжнародними стандартами матеріально-побутових та санітарно-гігієнічних умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту;

відновлення та оновлення інфраструктури установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що розташовані на підконтрольних територіях;

створення механізму, спрямованого на поновлення прав засуджених та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання;

поступовий перехід від системи колективного до блочного (маломісного) тримання;

створення модельної пенітенціарної установи»².

Втілення у життя перелічених вище заходів дозволить зробити важливі кроки до гуманізації кримінально-виконавчої системи України, що, у свою чергу, передбачає забезпечення дотримання прав людини, зменшення репресивності покарання, зміщення акценту на реабілітацію засуджених і їх подальшу ресоціалізацію. Гуманна, «людяна» кримінально-виконавча система, вочевидь, має бути спрямована на забезпечення прав людини, котра знаходиться у цій системі – засудженого, та переслідувати чітко окреслену мету криміналь-

но-виконавчої діяльності (ресоціалізація, соціальне відновлення особистості, неосоціалізація тощо).

При цьому, незважаючи на декларування на рівні держави курсу на створення належних умов у місцях несвободи та зміну акценту системи на ресоціалізацію, доводиться констатувати факт, м'яко кажучи, неналежних, а часом й незадовільних умов в установах виконання покарань. Численні результати моніторингових візитів до установ виконання покарань як органів державної влади, так і громадських організацій, свідчать про те, що «умови тримання засуджених в установах виконання покарань, у багатьох випадках, не відповідають міжнародним стандартам, є за своєю суттю нелюдськими та такими, що принижують гідність, поводженням, що неодноразово визнавав Європейський суд з прав людини»³.

За таких обставин створення персоналом органів та установ виконання покарань сприятливого підґрунтя для подальшої ресоціалізації засуджених осіб, які відбувають покарання, є практично недосяжним завданням. Більше того, зважаючи на факт застосування покарання у виді позбавлення волі переважно до неблагополучних верств населення (в яких про наявність соціалізації ще до моменту вчинення ними кримінального правопорушення вкрай складно говорити), видається необхідним ... працювати над створенням умов для їх подальшої не ресоціалізації, а неосоціалізації⁴.

Відбування тривалих строків позбавлення волі в незадовільних умовах, наявність жорстокого нелюдського ставлення з боку персоналу установ виконання покарань та негативний вплив на особу засудженого існуючої в установах виконання покарань так званої тюремної субкультури призводить до поглиблення десоціалізації таких осіб, а також подальшої призонізації.

Під призонізацією (у вузькому значенні) розуміють «процес соціально-психологічної адаптації особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі (або утримується у слідчому ізоляторі), до комплексу організаційно-управлінських, режимних, побутових, психологічних умов, що ма-

¹ Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

² Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

³ 'Права в'язнів (матеріали вебінару ХПГ 16.06.2021)' (Права людини в Україні. Інформаційний портал харківської правозахисної групи) < <https://khpg.org/1608809215> > (дата звернення: 25.04.2025).

⁴ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. 'Ресоціалізація засуджених осіб в установах виконання покарань: ілюзія чи реальність?' Пенітенціарна система у глобальному вимірі: матеріали І Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Рівне, 29–30 жовтня 2021 року) 29

ють місце в установі виконання покарань та викликають формування стійких негативних морально-психологічних рис особистості у зв'язку із впливом на неї обмежень, зумовлених режимом й самим змістом покарання, насильством (фізичним, психічним, психологічним, сексуальним) із боку інших засуджених, ув'язнених, а також елементів кримінальної субкультури»¹. Більше того, «результатом призонізації є формування або загострення негативних криміногенних рис особистості, що є безпосереднім наслідком деформації свідомості під час відбування покарання, або ефектів стигматизації, що проявляються як в пенітенціарний, так і постпенітенціарний період – після звільнення з місць позбавлення волі»².

Відтак, ключовими завданнями чинної кримінально-виконавчої системи України продовжують залишатися: забезпечення належних умов тримання засуджених осіб та відповідно забезпечення права на гуманне ставлення до засуджених та повагу до їх людської гідності.

На вирішення, а також мінімізацію й усунення наслідків зазначених вище проблем спрямований Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання» від 21 листопада 2024 р. № 4093-IX³. Цим Законом, зокрема, передбачено:

– статтю 8 КВК України доповнити частиною восьмою такого змісту: «8. Адміністрація установи виконання покарань зобов'язана забезпечувати належні умови тримання засуджених»;

– доповнити КВК України ст. 115¹ такого змісту: «Стаття 115¹. Заходи, спрямовані на поновлення прав осіб, засуджених до позбавлення волі, у зв'язку з неналежними умовами тримання.

1. Належними умовами тримання є умови, що відповідають вимогам Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу, інших актів законодавства, а саме:

1) недопущення катувань чи нелюдського або такого, що принижує честь і гідність поводження чи покарання;

2) надання належної медичної допомоги;

3) забезпечення повноцінним харчуванням;

4) забезпечення житлово-побутових умов (жила площа, вільний доступ до туалетних кімнат, достатнє природне освітлення, нормативний температурний режим, провітрювання приміщень);

5) дотримання державних медико-санітарних правил».

У випадку порушення права засуджених на утримання в належних умовах, вони можуть звертатися до Комісії з розгляду скарг на неналежні умови тримання в установах для попереднього ув'язнення та установах виконання покарання.

У названому вище Законі закріплено також заходи щодо запобігання триманню засуджених у неналежних умовах, до яких віднесено:

«1) переведення до іншого жилого приміщення (камери) з належними умовами тримання;

2) переведення до іншої установи виконання покарань;

3) усунення причин, що роблять умови тримання неналежними, шляхом зменшення наповнюваності жилого приміщення (камери), проведення ремонту, дезінфекції, дезінсекції тощо;

4) інші заходи, необхідні для припинення тримання в неналежних умовах.

До заходів відшкодування шкоди через неналежні умови тримання засудженого віднесено:

1) скорочення строку, з якого може бути застосовано умовно-дострокове звільнення, заміна призначеного судом покарання більш м'яким або зняття судимості в порядку, передбаченому Кримінальним кодексом України;

2) звільнення від відшкодування вартості витрат на тримання за весь строк встановленого факту тримання в неналежних умовах»⁴.

Прийняття цього нормативно-правового акта, безумовно, слід вітати, адже він є суттєвим кроком до гуманізації кримінально-виконавчої системи, оскільки створює дієві механізми правового захисту, відповідальності та відновлення порушених прав засуджених. Підкреслюється, що «цей доку-

¹ Литвинов О. 'Призонізація' Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я (Факт, 2021) 362 – 363.

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання: Закон України від 21.11.2024 р. № 4093-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4093-20#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання: Закон України від 21.11.2024 р. № 4093-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4093-20#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

мент став не лише результатом тривалих зусиль правозахисників й міжнародних організацій, а й певним знаком, що суспільство починає визнавати той факт: навіть за ґратами людина залишається людиною»¹. Зазначений нормопроєкт є дійсним втіленням і реальним свідченням євроінтеграційного поступу України у сфері виконання покарань і забезпечення належного правового статусу засуджених та може розглядатись як важливий конструктивний елемент загальної концепції виконання покарань.

Одночасно слід відзначити, що названого вище Закону, вочевидь, недостатньо для забезпечення належних умов тримання засуджених та відповідно гуманного ставлення до них. Фахівцями неодноразово зазначалось, що комплексних змін потребує вся кримінально-виконавча система загалом. Із метою удосконалення і осучаснення правового регулювання її діяльності було створено Робочу групу з реформування пенітенціарної системи та розвитку пробації в складі Консультативно-експертної ради при Державній кримінально-виконавчій служби України, до роботи якої залучено й авторку цієї статті (далі – Робоча група)²; затверджено Положення про Робочу групу та її персональний склад наказом Департаменту з питань виконання кримінальних покарань від 14 травня 2025 року № 144/ОД-25.

Основними цілями поточної діяльності Робочої групи є: експертне та нормативне супроводження реформування пенітенціарної системи і пробації, підвищення якості правового регулювання у сфері виконання покарань, наближення правозастосовної практики до європейських стандартів і схвальних практик. Також участь у діяльності Робочої групи дає можливість практичного втілення і законодавчої реалізації фундаментальних наукових напрацювань фахового колективу відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України.

¹ Зенкін Д. 'За ґратами, але з гідністю: Як новий закон змінює підхід до прав ув'язнених в Україні' (Liga.net) <<https://blog.liga.net/user/dzenkin/article/55283>> (дата звернення: 25.04.2025).

² Відбулося установче засідання Робочої групи з реформування пенітенціарної системи. URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/16240/> (дата звернення: 25.04.2025).

Наразі, першочерговим завданням Робочої групи є розроблення проєкту системного у цій сфері Закону України «Про пенітенціарну систему», де будуть визначені сучасні правові євроінтеграційні засади функціонування пенітенціарної системи, її завдання, повноваження, структура, а також правовий статус персоналу органів і установ пенітенціарної системи тощо.

У контексті проблематики статті слід підкреслити, що проєкт Закону України «Про пенітенціарну систему» є логічним продовженням курсу державної кримінально-виконавчої політики на гуманізацію і глибоку модернізацію кримінально-виконавчої системи, одним із центральних елементів якої є забезпечення належних умов тримання засуджених. Хоча ця робота протікає у непростих дискусіях і навіть не без деякого спротиву з боку, так би мовити, «традиційної» кримінально-виконавчої системи, однак у розумній і найближчій перспективі прийняттям цього Закону все ж таки має бути гарантовано не декларативне, а реальне втілення міжнародних стандартів та європейських практик утримання засуджених осіб у місцях позбавлення волі, що стане, у свою чергу, запорукою впевненого євроінтеграційного поступу Української держави.

На підставі викладеного зробимо кілька **висновків**:

Забезпечення належних умов тримання засуджених становить сутнісну ознаку реалізації *принципу гуманізму* в концепції кримінально-виконавчої діяльності. Цей принцип має конституційне походження, знаходить нормативне втілення у Кримінально-виконавчому кодексі України та в міжнародно-правових актах із прав людини. Крім того, він є виключно значущим для функціонування правової держави. Фактичний же стан кримінально-виконавчої діяльності в Україні свідчить про разючу невідповідність існуючих умов тримання засуджених міжнародним стандартам і європейським практикам, що заважає дотриманню прав на повагу до гідності, заборону катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Вказане є свідченням недотримання *принципу гуманізму в кримінально-виконавчій діяльності*, а також недостатньої уваги до ідеї комплексної гуманізації покарань на всіх стадіях його реалізації.

Вважаємо, що процес *гуманізації кримінально-виконавчої діяльності* не повинен зводитися

до реактивних, ситуативних практик і декларативних норм, а має передбачати побудову сучасної євроорієнтованої концепції кримінально-виконавчої діяльності, у триваючому процесі якої на першому місці – курс на дотримання прав людини, зменшення репресивності покарання, пріоритетність реабілітаційного та ресоціалізаційного підходів. Таким чином, гуманізація кримінально-виконавчої діяльності повинна мати комплексний характер, охоплюючи як нормотворчий рівень (законотворчу діяльність, що враховує міжнародні стандарти та позитивні європейські практики), так і рівень правозастосування (фактичне забезпечення належних умов утримання, ре соціалізації, індивідуалізації та динамізації виконання покарання).

На цьому шляху ухвалення Закону України №4093-IX від 21 листопада 2024 року, який передбачає запровадження критеріїв належних умов тримання, визначає механізми поновлення порушених прав засуджених, а також встановлює заходи юридичної відповідальності держави за неналежне поводження. Як бачимо, цей Закон анон-

сує реальні зрушення в напрямі євроінтеграційної гармонізації пенітенціарної сфери. Він є дійсно вагомим кроком, хоча й одним із перших у черзі необхідних кроків на шляху до євроспільноти.

Водночас підкреслимо, що подальший процес євроінтеграційної гармонізації пенітенціарної сфери потребуватиме й інших рішучих кроків щодо приведення умов відбування покарань до міжнародних, у тому числі європейських стандартів, зокрема, прийняття системних законів, таких, наприклад, як Закон «Про пенітенціарну систему». Сьогодення вимагає не лише закріплення оновлених гуманістичних норм у спеціальному законодавстві, але потребує й дієвих механізмів втілення нових підходів у практику виконання-відбування покарань у найближчій перспективі, незважаючи на складні умови воєнного і повоєнного стану. Поставлені суспільні завдання підкреслюють вагомість і практичну необхідність фундаментальних наукових розвідок у галузі кримінально-виконавчої діяльності Української держави.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (in Ukrainian)
2. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 11.07.2003 r. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (in Ukrainian)
3. Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia penitentsiarnoi systemy na period do 2026 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu yii realizatsii u 2022–2024 rokakh: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrudnia 2022 r. № 1153-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zakhodiv, spriamovanykh na ponovlennia prav zasudzhenykh osib ta osib, vziatykh pid vartu, u zviazku z nenalezhnymy umovamy trymannia: Zakon Ukrainy vid 21.11.2024 r. №4093-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4093-20#Text> (in Ukrainian)

Bibliography

Authored book

1. Kernalievych-Tanasiichuk Yu. V. *Kryminalno-vykonavcha polityka Ukrainy : monohrafiia* [Criminal and executive policy of Ukraine: monograph] (Prykarp. nats. un-t im. Vasylia Stefanyka, 2019) (in Ukrainian)
2. Dotrymannia prav liudyny pry vykonanni pokaran i povodzhenni iz zasudzhenyv v Ukraini: vyklyky, zavdannia, rishennia v umovakh voiennoho stanu [Observance of Human Rights in the Execution of Sentences and Treatment of Prisoners in Ukraine: Challenges, Tasks, Solutions in the Context of Martial Law]: monohrafiia. Nauk. red. V. Pyvovarov. (Pravo, 2024) 331. <https://doi.org/10.31359/9786178602321> (in Ukrainian)

Edited books

3. Pyvovarov V (red) *Dotrymannia prav liudyny pry vykonanni pokaran i povodzhenni iz zasudzhenyv v Ukraini: vyklyky, zavdannia, rishennia v umovakh voiennoho stanu: monohrafiia*. [Respect for human rights in the execution of sentences and treatment of convicts in Ukraine: challenges, tasks, solutions under martial law: monograph] (Pravo, 2024). 331. <https://doi.org/10.31359/9786178602321> (in Ukrainian)

Part of the book

4. Lytvynov O. 'Pryzonizatsiia' *Velyka ukrainska kryminolohichna entsyklopediia. U 2 t. T. 2: M-Ya* ['Prisonization' Great Ukrainian Criminological Encyclopedia. In 2 vols. Vol. 2: M-Ya] (Fakt, 2021) 362 (in Ukrainian)

Thesis abstract

5. Rudnyk T. V. 'Realizatsiia pryntsyphu humanizmu pry vykonanni ta vidbuvanni pokarannia u vydi pozbavlennia voli' [Implementation of the principle of humanism in the execution and serving of sentences in the form of deprivation of liberty] (avtoref dys. kand yuryd nauk, Kyiv, 2010) (in Ukrainian)

Thesis

6. Vynohradova S. O. 'Humanizatsiia systemy vykonannia pokaran v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv' [Humanization of the system of execution of sentences in the context of European integration processes] (dys kand yuryd nauk, Dnipro, 2019) (in Ukrainian)

Conference paper

7. Korniakovych-Tanasiichuk Yu. V. 'Resotsializatsiia zasudzhennykh osib v ustanovakh vykonannia pokaran: iliuziia chy realist?' [Resocialization of convicted persons in penal institutions: illusion or reality?] Penitentsiarna systema u hlobalnomu vymiri: materialy I Mizhnarodnoho penitentsiarnoho forumu (m. Rivne, 29–30 zhovtnia 2021 roku) 29 (in Ukrainian)

Websites

8. 'Prava viazniv (materialy vebinaru KhPH 16.06.2021)' [Prisoners' rights (materials of the KhPG webinar 06/16/2021)] (Prava liudyny v Ukraini. Informatsiinyi portal kharkivskoi pravozakhysnoi hrupy) <<https://khpg.org/1608809215>> (in Ukrainian)
9. Zenkin D 'Za gratamy, ale z hidnistiu: Yak novyi zakon zminiue pidkhid do prav uviaznenykh v Ukraini' [Behind bars, but with dignity: How a new law is changing the approach to prisoners' rights in Ukraine] (Liga net) <<https://blog.liga.net/user/dzenkin/article/55283>> (in Ukrainian)

Works by several authors

10. Pyvovarov V. V., Vorozhbit-Horbatyuk V. V. ta in. (2024) «Dotrymannia prav liudyny pry vykonanni pokaran i povodzhenni iz zasudzhenykh v Ukraini» – komplementarnist protsesu i rezultativ doslidzhennia fundamentalnoi temy. [«Observance of Human Rights in the Execution of Sentences and Treatment of Prisoners in Ukraine» – complementarity of the process and results of the study of the fundamental topic]. Pytannia borotby zi zlochynnistiu. T. 1. Vyp. 48. 33–47. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-48-33 (in Ukrainian)

Materials from open sources

11. Vidbulosia ustanovche zasidannia Robochoi hrupy z reformuvannia penitentsiarnoi systemy. (State Penitentiary Service of Ukraine, news 05/01/2025) <<https://kvs.gov.ua/new/note/16240/>> (in Ukrainian)

Кернякевич-Танасійчук Ю. В.

Реалізація принципу гуманізму в кримінально-виконавчій діяльності

У науковій статті досліджуються питання реалізації принципу гуманізму в кримінально-виконавчій діяльності. Особливу увагу насамперед приділяється принципу гуманізму як однієї з основних конституційних засад кримінально-виконавчої політики та кримінально-виконавчого права.

Стверджується, що гуманізація кримінально-виконавчої політики повинна реалізовуватися як на рівні її формування, відображаючись у нормах кримінально-виконавчого законодавства з урахуванням норм міжнародного права, так і на рівні її реалізації. Гуманізація кримінально-виконавчої політики України на рівні її реалізації може відбуватися: в умовах відбування покарань, засобах виправлення та ресоціалізації засуджених – режимі, соціально-виховній роботі тощо.

Відтак, забезпечення належних умов тримання засуджених, що становить сутнісну ознаку реалізації принципу гуманізму в концепції кримінально-виконавчої діяльності, розглядається як прояв гуманного ставлення до них.

Констатується факт неналежних, а часом незадовільних умов тримання засуджених в установах виконання покарань, що не відповідають міжнародним стандартам, є за своєю суттю нелюдськими та такими, що принижують гідність, поводженням, про що неодноразово визнавав Європейський суд з прав людини.

З огляду на наявність окреслених проблем зроблено висновок про необхідність вжиття заходів щодо приведення умов відбування покарань до міжнародних, у тому числі європейських стандартів, не лише на рівні закріплення відповідних норм у законодавстві, а й на практиці виконання-відбування покарань.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика, кримінально-виконавча діяльність, гуманізація, гуманне поводження із засудженими, міжнародні та європейські стандарти, євроінтеграційний напрям України.

*Kerniakevych-Tanasiichuk Yu. V.**Implementation of the principle of humanism in criminal-executive activities*

The scientific article examines the issues of implementing the principle of humanism in criminal-executive activities. Particular attention is paid primarily to the principle of humanism as one of the main constitutional principles of criminal-executive policy and criminal-executive law.

It is argued that the humanization of criminal-executive policy should be implemented both at the level of its formation and reflected in the norms of penal legislation taking into account the norms of international law, and at the level of its implementation. The humanization of criminal-executive policy of Ukraine at the level of its implementation can be reflected: in the conditions of serving sentences, means of correction and resocialization of convicts – regime, social and educational work, etc.

Therefore, ensuring proper conditions for the detention of convicts, which is an essential feature of the implementation of the principle of humanism in the concept of criminal-executive activities, is considered as a manifestation of a humane attitude towards them.

The fact of adequate, and sometimes unsatisfactory, conditions of detention of convicts in penal institutions that do not meet international standards is stated, which are inherently inhuman and degrading treatment, which has been repeatedly recognized by the European Court of Human Rights.

Given the existence of the outlined problems, a conclusion is made about the need to take measures to bring the conditions of serving sentences into line with international, including European standards, not only at the level of enshrining relevant norms in legislation, but also in the practice of executing and serving sentences.

Keywords: *criminal-executive policy, criminal-executive activities, humanization, humane treatment of prisoners, international and European standards, European integration direction of Ukraine*

Стаття надійшла до редакції: 14.05.2025 р.

Прийнята до друку: 20.06.2025 р.